

УДК 811.161.1'373.45

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/69-1-22>**Ольга ГРИНЬКО,***orcid.org/0000-0002-7762-823X*

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри теорії та практики перекладу

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

(Одеса, Україна) *olga.grynko.1@gmail.com***Катерина БЕЗПАЛОВА,***orcid.org/0009-0001-9298-1250*

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри теорії та практики перекладу

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

(Одеса, Україна) *kate.bezpalova@gmail.com*

ДО ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ СКЛАДНИХ ЗА СТРУКТУРОЮ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКИХ ЮРИДИЧНИХ СЛОВНИКІВ)

Стаття систематизує, описує характеристики та проводить комплексний аналіз особливостей перекладу англomовних юридичних термінів українською мовою в словниках юридичних словників. Головною складністю для перекладача при роботі з юридичними термінами є їхня багатозначність, яка спостерігається не лише при переході лексичної одиниці в інші галузі науки, але й всередині самої юридичної галузі. У світлі посилення глобалізації та наростання міжнародних зв'язків в науці та техніці виникає важливість вивчення та адекватного перекладу юридичної термінології. Стаття розглядає виклики, що стоять перед перекладачами та термінологами у галузі правознавства, зосереджуючись на міждисциплінарному підході – між лінгвістикою та правовою наукою. Теоретико-методологічною базою стали праці визнаних дослідників, таких як В.І. Карабан, щодо термінів та їхньої структури. Робота детально аналізує визначення «терміну», враховуючи такі критерії, як прямий зв'язок з об'єктом, відсутність конотаційних компонентів та відсутність синонімії. Властивості термінів, такі як системність, однозначність та чіткість визначення, систематизовані для подальшого поліпшення юридичного перекладу. Автори використовують корпус 300 англomовних термінів, що містять компоненти *law, act, case*, відібрані із двох відомих юридичних словників. Дослідження фокусується на термінах-словосполученнях, складених з двох чи більше слів. Обговорюється необхідність розуміння контексту, жанру та реалій юридичних систем інших країн для успішного перекладу. Автори визначають низку факторів, як-от системні відмінності судочинства, традиції складання документів, термінологічна синонімія та інші, які ускладнюють переклад відповідних термінів. Наголошується на необхідності глибокого розуміння не лише двох мов, але й специфіки юридичних реалій країн, що сприяє вдосконаленню якості перекладу та забезпечує точне відтворення сенсу в мові перекладу.

Ключові слова: терміни, переклад термінів, юридичний переклад, складні терміни.

Olga GRYNKO,*orcid.org/0000-0002-7762-823X*

PhD in Philology,

Associate professor at the Department of Theory and Practice of Translation

Odesa National I.I. Mechnikov University

(Odesa, Ukraine) *olga.grynko.1@gmail.com***Kateryna BEZPALOVA,***orcid.org/0009-0001-9298-1250*

PhD in Philology,

Associate professor at the Department of Theory and Practice of Translation

Odesa National I.I. Mechnikov University

(Odesa, Ukraine) *kate.bezpalova@gmail.com*

ON THE ISSUE OF TRANSLATION OF COMPOUND LEGAL TERMS (BASED ON THE ENGLISH-UKRAINIAN LEGAL DICTIONARIES)

This article aims to systematize, describe characteristics, and conduct a comprehensive analysis of the peculiarities of translating English legal terms into Ukrainian in legal dictionaries. The primary complexity for translators working with legal terms lies in their polysemy, which is observed not only when transitioning lexical units between different scientific fields but also within the legal domain itself. In light of the intensification of globalization and the increase in international connections in science and technology, there is a growing importance of studying and appropriately translating legal

terminology. The article examines the challenges faced by translators and terminologists in the field of jurisprudence, focusing on an interdisciplinary approach between linguistics and legal science. The theoretical and methodological foundation is based on the works of recognized researchers such as V.I. Karaban, regarding terms and their structure. The paper provides a detailed analysis of the definition of a "term," considering criteria such as a direct connection with the object, absence of connotative components, and lack of synonymy. Properties of terms, such as systematicity, unambiguity, and clear definition, are systematized for the further improvement of legal translation. The authors utilize 300 English terms with "law," "act," "case," components selected from two well-known legal dictionaries. The research specifically examines compound terms consisting of two or more words. The article discusses the necessity of understanding the context, genre, and realities of legal systems for successful translation. The authors identify a range of factors, such as systemic differences in legal proceedings, traditions of document drafting, terminological synonymy, and others, complicating the search for corresponding terms. Emphasis is placed on the need for a deep understanding not only of two languages but also of the specifics of legal realities in countries, contributing to the enhancement of translation quality and ensuring the accurate reproduction of meaning in the translated language.

Key words: term, translation of terms, legal translation, compound terms.

Постановка проблеми. Актуальність теми представленого дослідження визначається тим фактом, що юридична термінологія є одним із значущих сегментів галузевих терміносистем, адже правознавча термінологія використовується не тільки в професійному середовищі, а й у багатьох сферах мовної комунікації. З цим пов'язаний великий попит на вивчення мови права для професійних цілей та переклад юридичної документації, що вимагає чіткого розуміння особливостей функціонування та перекладу юридичних термінів з окремими компонентами.

В епоху глобалізації та зміцнення міжнародних зв'язків між представниками різних науково-технічних галузей, гостро потрібні нові терміни для позначення предметів і понять, що виникли або поглинулися в тій чи іншій країні. Це пояснює той факт, що словниковий запас різних мов збільшується, в основному за рахунок нових термінів. Кожна галузь знання має свої терміни, які відображають властивості об'єктів пізнання. Проблема перекладу юридичної термінології має міждисциплінарний характер і знаходиться на стику лінгвістики та права.

Корпус термінів перебуває в постійному русі, зазнає розвитку і розширює свої межі. До дослідження термінології залучені і лінгвісти (термінознавці, перекладачі, лексикографи) і термінологи – представники відповідних галузей науки і техніки. Якісний юридичний переклад неможливий без базових знань юриспруденції та тонкощів правової системи. Незважаючи на прагнення до гармонізації міжнародно-правової термінології, питання перекладу та тлумачення термінології залишаються актуальними.

Аналіз досліджень. Теоретико-методологічною базою дослідження послуговували доробки В.І. Карабана, М. І. Любченко, Л.О. Бекрешевої, Л.Л. Нелюбіна та інших дослідників щодо визначення такого складного поняття, як термін, особливостей його структури, власне юридичних

термінів та їхніх особливостей, а також роботи Л.П. Білозерської, О.А. Шаблій, Ф.А. Циткіної та інших, які присвячені класифікаціям способів перекладу термінів та пов'язаними перекладознавчими труднощами.

В Україні вивчення наукової термінології починається формуванням національної літературної мови. З цим пов'язаний інтерес до українського наукового слова, що створює серйозні стимули для створення терміносистем. Згодом низка українських мовознавців присвятила себе дослідженню термінів і термінології, серед них Е.Ф. Скороходько В.В. Акуленка, І.С. Квітко, І.К. Білодіда та інші.

На першому етапі дослідження було вивчено та систематизовано існуючі погляди на визначення поняття «термін». З цією метою було залучено роботи В.І. Карабана, А.М. Паршина, Л.О. Бекрешевої, Л.Л. Нелюбіна та інших дослідників, які працювали над визначенням цього складного поняття.

Для нашої роботи найдоцільнішим виявилось визначення, запропоноване В.І. Карабаном (Карабан, 2002), який визначає термін як мовний знак; цей знак номінує поняття спеціальної професійної галузі науки та техніки.

Крім того, було визначено *критерії*, за якими ту або іншу мовну одиницю можна віднести до терміну (Л.П. Білозерська, Н.В. Возненко, С.В. Радецька, 2010 та інші), а саме:

- прямий зв'язок з об'єктом (денотатом);
- відсутність конотаційних компонентів в семі (суб'єктивної оцінки);
- відсутність синонімії, зокрема по ядровому компоненту.

Також було систематизовано *властивості* термінів (Т.І. Панько, І.М. Кочан, Г.П. Мацюк, 1994 та інші):

- системність (належність до окремої термінологічної системи); незалежність від контексту;
- однозначність;
- чіткість визначення;

- стислість, лаконічність;
- відсутність конотативних значень та стилістичної забарвленості;
- значення компонентів відповідає змісту лексичної одиниці в цілому.

Окремо було розглянуто особливості структури термінів в цілому, та і до юридичних термінів зокрема, та підходи до їхньої категоризації.

Мета статті полягає у виявленні, систематизації, описі характеристик та спробі комплексного аналізу особливостей перекладу англomовних юридичних термінів українською мовою в залученому матеріалі дослідження.

Матеріалом дослідження стали 300 англomовних термінів, що містять компоненти *law, act, case*. Залучені терміни були відібрані методом суцільної вибірки з двох Англо-українських юридичних словників, один з яких укладений А.В. Фещуком (Фещук, 2008), а інший – В.І. Карабаном (Карабан, 2004).

Оскільки елемент *law* є найпоширенішим та найпродуктивнішим в юридичних словниках та текстах, для запобігання його значного превалювання над іншими досліджуваними елементами, було відібрано по 100 термінів для кожного досліджуваного слова. При цьому, ми досліджували лише терміни-словосполучення, тобто терміни, які склалися з двох або більше слів.

Виклад основного матеріалу. В роботі ми відмовилися від розподілення термінів з сферою вживання та семантичним принципом, оскільки межі розподілення юридичних термінів на, наприклад, загальноправові, міжгалузеві та галузеві є досить умовними та розмитими. В залежності від власне юридичного документу та рівня професійної або загальної освіченості отримувачів перекладу, терміни можуть переходити з однієї категорії в іншу навіть в межах одного тексту.

В нашому дослідженні ми використовували розподілення термінів за їхньою структурою, виділивши:

- прості терміни (тобто ті, що складаються з одного слова, в тому числі, складені з двох коренів);
- складні (ті, що складаються з 2 або більше слів, незалежно від типу зв'язку між ними).

Під час перекладу термінів, пошук еквівалентних (подібних) термінів рідною мовою (мовою перекладу) слід починати з аналізу термінів в мові оригіналу.

Окрім контексту, важливо визначити жанр юридичного тексту, місце та час складання документу, адже реалії юридичних систем, систем юстиції та правосуддя, посади осіб, що видають документи в державних органах, інститут державного та при-

ватного нотаріату, форма власності підприємств може суттєво відрізнятись від системи, де буде застосовуватися перекладений документ.

Крім того, такий аналіз вказує, які саме лексичні одиниці слід використовувати для окреслення певних понять. Це вимагає від перекладача хорошого розуміння нових та вже існуючих термінів. Передбачає певні фонові знання не тільки двох мов, але й юридичних реалій країн, мови яких використовуються.

Пошук споріднених термінів ускладнюється низкою факторів. З одного боку, системними відмінностями судочинства та права в різних країнах, традиціями складання юридичних документів того. З іншого боку, термінологічною синонімією, традиційною для юридичних текстів подвійною номінацією, наявністю довгих іменникових ланок (препозитивних атрибутивних словосполучень), наявністю скорочень, латинізмів, термінологічного омонімії тощо.

Для нашого дослідження найбільш доцільним видається створення власної робочої класифікації способів перекладу термінів. Отже, для систематизації способів перекладу відібраних термінів будемо використовувати наступне:

- транскрипція, транслітерація, практична транскрипція;
- еквівалент; калькування;
- розширення складу терміну;
- звуження складу терміну;
- описовий переклад; комбінований (змішаний) переклад.

Зауважимо, що транскрипція, транслітерація та практична транскрипція виділені в класифікації лише для звернення до них при аналізі комбінованого (змішаного) перекладу, адже випадки перекладу юридичних термінів-словосполучень одним з цих способів надзвичайно рідкі та в нашій виборці не зустрічалися.

Систематизація та статистичні зведення одиниць вибірки дозволили отримати наступні результати щодо способів перекладу відібраних юридичних термінів.

Найбільш поширеними способами перекладу термінів-словосполучень стали калькування та комбінований переклад (28% та 23,0% відповідно). Така тенденція була цілком очікуваною, адже дослівний переклад (калькування) є одним з найпоширеніших способів перекладу будь-яких словосполучень в цілому, а коли йдеться про суворе дотримання форми та змісту, калькування стає чи не найпродуктивнішим способом інтеграції нових термінів в мову перекладу. Наведемо ще декілька прикладів:

case of death – випадок смерті;
labour law – трудове законодавство.

Щодо комбінованого перекладу, то значна кількість його випадків пояснюється, насамперед, особливостями перекладних юридичних словників. Окрім власне варіанту/варіантів перекладу, залучені словники пропонували юридичні та країнознавчі коментарі. Коментарі подавалися в дужках та виділялися курсивом. Наприклад:

case reserved – особливі правові питання (що передаються за узгодженням сторін або арбітражем на вирішення суду);

act of loco parentis – дія замість батьків (про державу, стосовно дітей).

Проте зустрічалися поодинокі випадки, коли комбінувалося калькування та транскрипція/практична транскрипція, наприклад:

law competence – правова компетенція;

legal transportation act – дії по легальному транспортуванню.

В ході дослідження ми розмірковували над тим, щоб виділити коментуючий переклад в окрему групу, проте це призвело б до занадто дрібного розподілення вибірки.

Наступною по значущості групою став переклад за допомогою додавання – 18,7% (до якого ми відносили розширення терміну лише на один значущий компонент, виражений прикметником, іменником тощо; прийменники та сполучники сюди не відносилися). Наприклад:

case report(s) – збірка судових рішень;

issue of law – заперечення правового характеру;

act of delinquency – дія делінквентної поведінки.

Наступною за частотністю стало звуження терміну (14%), яке, нагадаємо, передбачає лише механічне зменшення кількості елементу терміну-словосполучення та не впливає на об'єм його семантики. Наприклад:

act of oblivion – помилування;

law enforcement official – судовий виконавець.

Нерідко звуження відбувалося за рахунок того, що елемент *law* при перекладі входив до складу складного слова з коренем «право...», як-от:

law enforcement agency – правоохоронні органи;
legal deed – правочин.

На описовий переклад припадає 12,7% випадків. Серед показових можна навести такі приклади:

case-in-chief – версія, висунута стороною під час допиту викликаних нею свідків;

act malum prohibitum – діяння, лихе лише з огляду на заборону позитивним правом.

На ранніх етапах формування вибірки ми очікували, що цей спосіб перекладу стане одним

з найпоширеніших. Проте значна кількість випадків описового перекладу згодом була віднесена до комбінованого. Це можна пояснити тим, що навіть розгорнутого опису іноді недостатньо для того, щоб розкрити сутність терміну, властивого іншій правочинній системі, тому переклад потребує ще коментаря:

act of bankruptcy – дія, що дає підставу для порушення справи про банкрутство (для визнання банкрутом за судом).

Найменше застосовувалося при перекладі термінів-словосполучень використання еквівалентів (3,6%). При цьому, погляди на те, чи взагалі варто застосовувати поняття еквіваленту до перекладу словосполучень і чи можна чітко розрізнити еквівалент та калькування, досі залишається відкритим.

При систематизації вибірки ми відносили до еквівалентів лише ті випадки де, по-перше, лексичні одиниці в мові перекладу мали форму, відмінну від оригінальної. По-друге, словник пропонував лише єдиний варіант перекладу, без додавання будь-яких коментарів тощо. Наприклад:

law firm – адвокатська контора;

case law – прецедентне право.

Ще одним результатом представленого дослідження стало виявлення конкретних лексем, що використовуються для передачі обраних елементів термінів-словосполучень.

Так, елемент *case* найчастіше передавався українською мовою за допомогою таких слів, як: *справа, випадок прецедент/прецедентний*. В окремих випадках спостерігаємо використання таких відповідників, як *аргумент, обвинувачення, судові рішення, питання, позов*:

judicial case – справа, що підлягає розгляду в суді;

case against smb. – аргумент про ти когось;

matrimonial case – шлюбнорозлучний процес; позов про розлучення.

Найчастотнішими відповідниками компоненту *act* при перекладі юридичних термінів-словосполучень стали лексеми: *акт, закон, дія, рідше – діяння*.

act auditing – акт ревізії (фінансової перевірки), ревізійний акт;

menace act – загрозові дії;

act of security – закон про страхування.

Аналіз перекладу елементу *law* показав, що в залежності від ролі, яку відіграє цей елемент в словосполученні, змінюють варіанти його перекладу.

Так, в словосполученнях, де *law* виступає підпорядкованим елементом, він найчастіше перекладався як: *положення, юрисдикція, судовий, правовий, законодавчий, адвокатський*. Наприклад:

law-office – адвокатська контора;
law expenses – судові витрати.

У позиції головного слова у *law* в багатьох випадках перекладається українськими іменниками: *право* (у значенні «збірка законів, законодавство»), *закон, законодавство*:

sea law – морське право;

welfare laws – законодавство про соціальне забезпечення.

Висновки. У ході дослідження було з'ясовано, що підхід до перекладу юридичних

термінів в цілому з англійської мови українською суттєво не відрізняється від перекладу термінів, що належать до інших сфер людської діяльності (окрім майже повної відсутності застосування транскрипції, транслітерації та практичної транскрипції).

Головною складністю для перекладача при роботі з юридичними термінами є їхня багатозначність, яка спостерігається не лише при переході лексичної одиниці в інші галузі науки, але й всередині самої юридичної галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білозерська Л.П., Возненко Н.В., Радецька С.В. Термінологія та переклад : навчальний посібник. Вінниця : Нова книга, 2010. 232 с.
2. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2002. 576 с.
3. Карабан В.І. Англійсько-український юридичний словник : понад 75 тисяч слів та словосполучень юридичної підмови та близько 160 тисяч українських перекладних відповідників. Вінниця : Нова книга, 2004. 1088 с.
4. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство. Львів : Старий Лев, 1994. 216 с.
5. Фещук А.В. Англійсько-український юридичний словник. К. : Наукова книга, 2008. 1084 с.

REFERENCES

1. Bilozerska L.P., Voznenko N.V., Radetska S.V. (2010) Terminologia ta pereklad: navchalnyi posibnyk. [Terminology and Translation: a text book] Vinnytsia : Nova Knyha. 232 p. [in Ukrainian].
2. Karaban V.I. (2002) Pereklad anhliiskoi naukovoї i tekhnichnoi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problem. [Translation of English scientific and technical literature. Grammatical issues, lexical, terminological and genre-stylistic problems] Vinnytsia : Nova Knyha. 576 p. [in Ukrainian].
3. Karaban V.I. (2004) Anhliysko-ukrayinskyi yurydychnyi slovnyk: ponad 75 tysiach sliv ta slovospoluchen yurydychnoi pidmovy ta blyzko 160 tysiach ukrainskykh perekladnykh vidpovidnykiv [English-Ukrainian legal dictionary : over 75 thousand words and phrases of the legal context and about 160 thousand Ukrainian translation equivalents] Vinnytsia : Nova Knyha. 1088 p. [in Ukrainian].
4. Panko T.I., Kochan I.M., Matsiuk H.P. (1994) Ukrainske terminoznavstvo [Ukrainian terminology] Lviv : Staryi Lev. 216 p. [in Ukrainian].
5. Feshchuk A.V. (2008) Anhliysko-ukrainskyi yurydychnyi slovnyk. [English-Ukrainian legal dictionary] K. : Naukova Knyha. 1084 p. [in Ukrainian].